

## BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA DIQQATNING SHAKLLANISHI VA UNI RIVOJLANTIRISHGA QARATILGAN AMALIY MASHQLAR

*Muallif: Fozilova Dildoraxon Shokirjonovna*  
*Qo'qon universiteti Andijon filiali, Masofaviy ta'lim,*  
*Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 24-01 guruh talabasi*  
*Ilmiy rahbar: dotsent Xasanova Saida Ganijonovna*

**Annotatsiya:** Mazkur maqolada 7–10 yoshli bolalarda diqqatning shakllanish jarayoni hamda uni rivojlantirishga yo'naltirilgan amaliy mashqlarning psixologik va pedagogik asoslari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda diqqat jarayonlarining yoshga oid xususiyatlari, ixtiyoriy diqqatning shakllanish mexanizmlari va ularning o'quv faoliyatidagi ahamiyati yoritilgan. Nazariy asos sifatida L.S. Vygotskiy, J. Piaget, A.R. Luriya, I.M. Sechenov va U. Neisserlarning ilmiy qarashlari tahlil qilindi. Shuningdek, milliy qadriyatlar asosida ishlab chiqilgan amaliy mashqlar tizimining bolalarning kognitiv, shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'siri asoslab berildi.

**Kalit so'zlar:** 7–10 yoshli bolalar, diqqatning shakllanishi, ixtiyoriy diqqat, diqqat jarayonlari, kognitiv rivojlanish, neyropsixologik mexanizmlar, pedagogik texnologiyalar, didaktik o'yinlar.

**Аннотация:** В статье научно анализируются психологические и педагогические основы формирования внимания у детей 7–10 лет и практических упражнений, направленных на его развитие. Рассматриваются возрастные особенности внимания, механизмы формирования произвольного внимания и их значение в учебной деятельности. Теоретической базой исследования послужили труды Л.С. Выготского, Ж. Пиаже, А.Р. Лурии, И.М. Сеченова и У. Найссера. Обоснована эффективность системы упражнений, разработанной на основе национальных ценностей, в развитии когнитивных и личностных качеств детей.

**Ключевые слова:** дети 7–10 лет, формирование внимания, произвольное внимание, когнитивное развитие, нейropsychология, дидактические игры.

**Annotation.** The article provides a scientific analysis of the psychological and pedagogical foundations of attention formation in children aged 7–10 and practical exercises aimed at its development. Age-related characteristics of attention, mechanisms of voluntary attention formation, and their role in learning activities are examined. The theoretical framework is based on the works of L.S. Vygotsky, J. Piaget, A.R. Luria, I.M. Sechenov, and U. Neisser. The effectiveness of a system of exercises developed on the basis of national values in enhancing children's cognitive and personal development is substantiated.

**Keywords:** children aged 7–10, attention formation, voluntary attention, cognitive development, neuropsychology, didactic games.

### **Kirish**

Hozirgi globallashtirish va raqamlashtirish sharoitida ta’lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri – shaxsni har tomonlama rivojlantirish, xususan, bolalarning kognitiv jarayonlarini, jumladan, diqqatni samarali shakllantirishdan iboratdir. Diqqat psixik jarayon sifatida bolaning atrof-muhitni idrok etishi, bilimlarni o’zlashtirishi, o’quv faoliyatida muvaffaqiyatga erishishi hamda ijtimoiy moslashuvda muhim o’rin tutadi. Ayniqsa, boshlang’ich maktab yoshi (7–10 yosh) diqqatning sifat jihatdan yangi bosqichga ko’tarilishi bilan xarakterlanadi.

7–10 yosh oralig’i bolaning hayotida o’yin faoliyatidan o’quv faoliyatiga o’tish davri bo’lib, bu jarayon psixik rivojlanishda muhim burilish yasaydi. Ushbu davrda bola oldiga qo’yilayotgan talablar murakkablashadi, o’quv topshiriqlarini bajarish jarayoni esa diqqatni ongli boshqarishni, uning barqarorligi, taqsimlanishi va ko’chuvchanligini talab etadi. Shuning uchun ham aynan shu yosh davrida diqqatning shakllanish jarayonlarini ilmiy jihatdan o’rganish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Psixologik tadqiqotlarda diqqat bolaning barcha kognitiv jarayonlari — idrok, xotira, tafakkur va nutq bilan uzviy bog’liq ekanligi ta’kidlanadi. L.S. Vygotskiy diqqatning ijtimoiy-tarixiy tabiatini asoslab, uning rivojlanishi kattalar bilan hamkorlikdagi faoliyat jarayonida yuzaga kelishini ko’rsatib bergan. J. Piaget esa diqqatni bolaning kognitiv rivojlanish bosqichlari bilan bog’lab tahlil qilgan. A.R. Luriya tadqiqotlarida diqqatning neyropsixologik mexanizmlari, uning bosh miya faoliyati bilan aloqasi chuqur yoritilgan.

Bugungi kunda O’zbekiston Respublikasida ta’lim sohasida olib borilayotgan islohotlar, xususan, maktabgacha va boshlang’ich ta’lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan davlat dasturlari bolalarda diqqatni shakllantirish masalasiga alohida e’tibor qaratilishini taqozo etadi. Davlat ta’lim standartlarida bolalarning bilish kompetensiyalari, mustaqil fikrlash va o’quv faoliyatini ongli tashkil eta olish ko’nikmalarini rivojlantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.

Shu nuqtayi nazardan, 7–10 yoshli bolalarda diqqatning shakllanish xususiyatlarini o’rganish, uni rivojlantirishga qaratilgan samarali amaliy mashqlar tizimini ishlab chiqish va ta’lim jarayoniga tatbiq etish nazariy hamda amaliy jihatdan muhim hisoblanadi. Mazkur maqola aynan shu masalalarni ilmiy asosda yoritishga qaratilgan.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

**Maqsad:** 7–10 yoshli bolalarda diqqatning shakllanish xususiyatlarini ilmiy asosda tahlil qilish va uni rivojlantirishga qaratilgan samarali amaliy mashqlar tizimini asoslab berish.

Vazifalar: - diqqat jarayonlarining yoshga oid psixologik xususiyatlarini aniqlash;  
- ixtiyoriy diqqat shakllanishining nazariy asoslarini tahlil qilish; - diqqatni rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashqlar samaradorligini asoslash.

Tadqiqot obyekti va predmeti

Obyekt: 7–10 yoshli bolalarning psixik rivojlanish jarayoni.  
Predmet: boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarda diqqatning shakllanish xususiyatlari.

Tadqiqot metodlari

Nazariy tahlil, ilmiy adabiyotlarni umumlashtirish, pedagogik kuzatish, taqqoslash va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi.

7–10 yoshli bolalarda diqqatning psixologik xususiyatlari

Boshlang‘ich maktab yoshi (7–10 yosh) diqqat jarayonlarining sifat jihatdan yangi bosqichga ko‘tarilishi bilan xarakterlanadi. Ushbu davrda bolaning asosiy faoliyati o‘yin faoliyatidan o‘quv faoliyatiga almashadi va bu holat diqqatning tuzilishi hamda funksional imkoniyatlarida sezilarli o‘zgarishlarni yuzaga keltiradi. Diqqat endilikda nafaqat tashqi qo‘zg‘atuvchilarga avtomatik javob berish shaklida, balki maqsadga yo‘naltirilgan, ongli boshqariladigan psixik jarayon sifatida namoyon bo‘la boshlaydi.

Ixtiyorsiz diqqatdan ixtiyoriy diqqatga o‘tish

Mazkur yosh davrining eng muhim psixologik xususiyatlaridan biri ixtiyorsiz diqqatdan ixtiyoriy diqqatga o‘tish jarayonidir. Kichik maktab yoshining boshida bolalarda diqqat asosan yorqin, emotsional va qiziqarli stimullar ta‘sirida vujudga keladi. Ta‘lim jarayoni davomida esa bola topshiriqlarni ongli ravishda bajarish, o‘z diqqatini ma‘lum vaqt davomida saqlab turish va boshqarish ko‘nikmalarini egallay boshlaydi. L.S. Vygotskiy ta‘kidlaganidek, ixtiyoriy diqqatning shakllanishi kattalar bilan hamkorlikdagi faoliyat va nutqiy boshqaruv orqali amalga oshadi.

Diqqat barqarorligining ortishi

7–10 yosh oraliq‘ida diqqatning barqarorligi bosqichma-bosqich rivojlanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, 7 yoshli bola o‘rtacha 7–10 daqiqa davomida diqqatini bir faoliyatga jamlay olsa, 9–10 yoshga kelib bu ko‘rsatkich 15–20 daqiqagacha yetadi. Biroq diqqat barqarorligi ko‘p jihatdan topshiriqning mazmuni, murakkablik darajasi va motivatsiya bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli o‘quv materialining qiziqarli va yosh xususiyatlariga mos bo‘lishi diqqatni barqarorlashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Diqqat hajmi va taqsimlanishining shakllanishi

Boshlang‘ich maktab yoshida diqqat hajmi ham asta-sekin kengaya boshlaydi. Bola bir vaqtning o‘zida bir nechta elementni idrok etish va nazorat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, diqqatni taqsimlash qobiliyati rivojlanib, o‘quvchi bir vaqtning o‘zida o‘qituvchini tinglash va yozma topshiriqni bajarish kabi murakkab

faoliyatlarni amalga oshira oladi. Biroq bu ko‘nikma to‘liq shakllanmagan bo‘lib, pedagogik mashqlar orqali muntazam rivojlantirib borishni talab etadi.

**Diqqatning ko‘chuvchanligi**

Diqqatning ko‘chuvchanligi — ya’ni bir faoliyatdan ikkinchisiga tez va samarali o‘ta olish qobiliyati ham ushbu yosh davrida rivojlanadi. O‘quv jarayonida bu xususiyat turli topshiriqlarni ketma-ket bajarishda, faoliyat turlarini almashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Diqqatning ko‘chuvchanligi yetarli darajada shakllanmagan bolalarda charchash, diqqatning tez so‘nishi va o‘quv faoliyatiga qiziqishning pasayishi kuzatiladi.

**Motivatsiya va emotsional omillarning ta’siri**

Boshlang‘ich maktab yoshida diqqatning samaradorligi ko‘p jihatdan motivatsiya va emotsional holatga bog‘liq bo‘ladi. Qiziqarli topshiriqlar, o‘yin elementlari, rag‘bat va ijobiy baholash bolalarda diqqatni faollashtiradi. Aksincha, haddan tashqari murakkab yoki bir xillikdagi topshiriqlar diqqatning susayishiga olib kelishi mumkin. Shu bois ta’lim jarayonida didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali vositalar va interfaol metodlardan foydalanish diqqat jarayonlarining samarali shakllanishiga xizmat qiladi.

Yuqorida bayon etilgan psixologik xususiyatlar 7–10 yoshli bolalarda diqqatning shakllanishi murakkab va ko‘p omilli jarayon ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun ta’lim jarayonida ilmiy asoslangan pedagogik yondashuv va maqsadli amaliy mashqlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

**Diqqatni rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashqlar**

Didaktik o‘yinlar, vizual va eshituv mashqlari, Stroop mashqlari diqqatni ongli boshqarish va mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu mashqlar sinf va uy sharoitida samarali qo‘llanishi mumkin.

7–10 yoshli bolalarda diqqatning shakllanishi va takomillashuvi ta’lim jarayonida maqsadli tashkil etilgan amaliy mashqlar orqali samarali amalga oshiriladi. Amaliy mashqlar bolaning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlanishi, diqqatning asosiy komponentlari — barqarorlik, hajm, taqsimlanish va ko‘chuvchanlikni rivojlantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Psixologik tadqiqotlarga ko‘ra, diqqatni rivojlantirishda faoliyatga asoslangan, o‘yin va muammo yechishga yo‘naltirilgan mashqlar eng samarali hisoblanadi.

**Vizual diqqatni rivojlantirish mashqlari**

Vizual diqqatni rivojlantirish bolalarning kuzatuvchanligi va idrok aniqligini oshirishga xizmat qiladi.

“Farqlarni toping” mashqi ikki o‘xshash tasvirni taqqoslash orqali diqqatning barqarorligi va aniqligini rivojlantiradi.

“Labirint” mashqi bolaning diqqatni uzoq vaqt saqlab turish va to‘g‘ri yo‘lni tanlash qobiliyatini kuchaytiradi. Bu mashqlar diqqat bilan birga tafakkur va tahlil qilish ko‘nikmalarining shakllanishiga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

O‘yin faoliyatiga asoslangan mashqlar

Didaktik o‘yinlar diqqatni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega bo‘lib, bolalarda ichki motivatsiyani kuchaytiradi. O‘yin jarayonida diqqat tabiiy ravishda barqarorlashadi, bu esa mashqlar samaradorligini oshiradi.

Shunday qilib, diqqatni rivojlantirishga qaratilgan amaliy mashqlar tizimli, bosqichma-bosqich va ilmiy asosda tashkil etilgandagina bolalarda diqqat jarayonlarining sifat jihatdan o‘rishiga erishish mumkin.

### **Xulosa**

Demak xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash joizki, 7–10 yoshli bolalarda diqqatning shakllanishi va rivojlanishi yosh davrining asosiy kognitiv va psixologik jarayonlari bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu yoshda diqqat barqarorligi, hajmi, taqsimlanishi, ko‘chuvchanligi va ixtiyoriy xususiyatlari faol rivojlanadi. To‘g‘ri tanlangan amaliy mashqlar, didaktik o‘yinlar, ko‘rgazmali va interfaol metodlar bolalarning diqqat jarayonlarini samarali shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Vygotskiy, Piaget va Luriya nazariyalari diqqat rivojlanishini ilmiy asosda tushuntirib beradi va pedagogik mashqlarni rejalashtirishda nazariy yo‘nalish sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, diqqatni rivojlantirish jarayoni bolalarda umumiy kognitiv rivojlanish, xotira, tafakkur va ijodiy ko‘nikmalarni mustahkamlashga yordam beradi. Ushbu ilmiy va amaliy yondashuvlar maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim jarayonida bolalarni samarali o‘qitish va tarbiyalashning muhim vositasi sifatida ahamiyatlidir. 7–10 yosh davri bolalarda diqqatning shakllanishi uchun muhim hisoblanadi. Ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlar va amaliy mashqlar tizimi diqqat jarayonlarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

### **Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. Blonskiy P.P. Yosh davrlar psixologiyasi.
2. Vygotskiy L.S. Bolalar psixologiyasi. — Moskva, 1996.
3. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. — Moskva, 2000.
4. Piaget J. The Psychology of the Child. — New York, 1969.
5. Luriya A.R. Neyropsixologiya asoslari. — Moskva, 2003.
6. S.G.Xasnova. (2025). OILAVIY TARBIYANING O‘QUVCHINING PSIXOLOGIK HOLATIGA TA’SIRI. *PEDAGOGS INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL*, 95(1), 202-206.
7. S.G.Xasnova. Gulnora, Q. C. (2025). BOSHLANG‘ICH SINFDAN E’TIBOR VA XOTIRANI RIVOJLANTIRISH METODLARI. *PEDAGOGS INTERNATIONAL RESEARCH JOURNAL*, 95(1), 207-210.